

Вступ

ПЕС НА ІМ'Я ЧЕРЧИЛЛЬ

Ще зовсім малим я був абсолютно переконаний у тому, що Черчилля цілком можна вважати найвеличнішим державним діячем з усіх, кого породила Британія. Уже з ранніх літ у мене сформувалося чітке уявлення щодо його досягнень: усупереч усьому, подолавши одну з найогидніших тираній в історії світу, він привів мою країну до перемоги.

Мені були добре відомі основні факти його життєвої історії. Ми з братом Лео так виштудіювали його біографію «Життя у фотографіях» («Life in Pictures») Мартіна Гілберта, що пам'ятали підписи буквально під кожним фото.

Я знав про його ораторську майстерність, а мій батько (як і батьки багатьох із нас) постійно цитував його знамениті фрази. Та вже тоді мені було відомо, що цей рід мистецтва відмирає. Знав я і про його схильність до жартівливих та геть безпардонних висловів, що навіть на тогочасні стандарти не були політкоректними.

Вечорами нам розповідали неймовірні історії, наприклад ту, де Черчилль сидить собі у вбиральні і тут йому повідомляють, що з ним бажає побачитися Лорд-Хранитель Малої печатки. А він відповідає: «Я зайнятий, бо власне збираюся захоронити свою малу печатку». Також ми пам'ятали ту, де Бессі Бреддок, член парламенту від соціалістів, якось дорікнула Черчиллю, що він

п'яний, на що той з неабиякою грубістю відповів: «Принаймні я вже завтра вранці буду тверезий, а ви так і залишитесь потворна».

Здається, ми навіть краєм вуха чули історію про міністра-торі та гвардійця... Ось її канонічна версія, котру мені якось за ланчем у ресторані готелю «Савой»¹ повідав сер Ніколас Соумз, онук Черчилля.

Навіть якщо зробити поправку на пишномовність Соумза, частка правди в його розповіді все ж таки є, вона й відкриє нам трохи завісу над основною темою цієї книжки — величчю серця Черчилля.

«Один із його міністрів-консерваторів був із "цих", коли розумієте, про що я... — сказав Соумз настільки голосно, що його почула більшість відвідувачів "Гриль рум", — хоча також був хорошим другом мого діда. Його постійно ловили на гарячому, але, звичайно ж, у ті дні преса не була такою всюдисущою, та про це не дуже й повідомляли. Проте одного дня везіння скінчилося: його застукали, коли на лавці в Гайд-парку о третій ранку він злягався з гвардійцем. А це, зверніть увагу, був місяць лютий.

Про це негайно доповіли Головному Батогу², який зателефонував Джокові Колвілю, особистому секретареві мого дідуся.

— Джоку, — сказав головний парламентський організатор. — На жаль, у мене дуже погані новини про те та се. Нічого нового, але про це довідалася преса, й історія неодмінно впливе на поверхню.

— От лихо, — промовив Колвіль.

— Думаю, мені варто поїхати й особисто розповісти про це прем'єр-міністрові.

¹ «Савой» («Savoy») — готель найвищого класу в центрі Лондона, у якому розміщено сім ресторанів, зокрема відомий «Гриль рум» («Grill Room»).

² Головний Батіг (Chief Whip) — головний парламентський партійний організатор, який стежить за партійною дисципліною, забезпечує підтримку політики своєї партії та присутність членів фракції на засіданнях парламенту.

— Мабуть, так.

Отож, Головний Батіг поїхав до Чартвеллу [заміський будинок Черчилля в Кенті] й увійшов у кабінет мого діда, де той працював за письмовим столом.

— Слухаю, Головний Батоже, — сказав він, злегка повернувшись. — У чому річ?

Головний Батіг детально розповів про неприємний інцидент і резюмував:

— Він має піти.

Зависла довга пауза, поки Черчилль неспішно розкурив сигару. А затим промовив:

— Чи правильно я вас зрозумів: того-то застукали з гвардійцем?

— Так, прем'єр-мініstre.

— У Гайд-парку?

— Так, прем'єр-мініstre.

— На лавці?

— Саме так, прем'єр-мініstre.

— О третій ранку?

— Правильно, прем'єр-мініstre.

— В отаку погоду! Боже милостивий, це так по-британськи, аж гордість пробирає!»

Відомо мені було і те, що замолоду він відзначався дивовижною хоробрістю, не з чужих слів знав, що таке кровопролиття; стріляли в нього на чотирьох континентах; він одним із перших сів за штурвал літака. Знав я й про те, що зі зростом 170 см та обхватом грудей 80 см він, можна сказати, був у Герроу¹ коротуном;

¹ Герроу («Harrow School») — одна з найстаріших приватних шкіл для юнаків у Великій Британії.

та попри це і попри затирання, депресію і жахливого батька йому все ж таки вдалося стати найвеличнішим англійцем.

Гадаю, в образі його було щось ніби магічне, святе, тому що мої бабуся й дідусь до дев'яноста років зберігали першу шпальту «Дейлі Експрес», де повідомлялося про його смерть. Мені завжди було приємно усвідомлювати, що я народився за рік до того: що більше я про нього дізнавався, то більше пишався тим, що жив в один час із ним. Тому мені сумно й дивно бути свідком того, як сьогодні (через майже п'ятдесят років після його смерті) його образ ризикує бути цілком забутим або ж уявлення про нього хибні.

Якось я купував сигару у крамничці в аеропорту близькосхідної країни, яка, мабуть, завдяки Черчиллю й існує на мапі світу. Серед асортименту на вітрині в дьюті-фрі я помітив сигари марки «San Antonio Churchill» та спитав у продавця, чи знає він, хто такий той Черчилль. Він уважно прочитав, а я йому озвучив це ім'я.

— Чечель? — промовив він із порожнім поглядом.

— Війна, — натякнув я, — події Другої світової війни.

На його обличчі з'явився такий вираз, ніби він намагався щось пригадати.

— Тогочасний політик? — промовив він із сумнівом і знизав плечима. — Так, здається, саме так. Хоча не пам'ятаю.

Його здогад не набагато гірший, ніж той, який можна було б очікувати від більшості сучасних дітей. Ті, хто уважно слухає у школі, ще якось можуть пригадати: це той, хто боровся проти Гітлера за визволення єврейського народу, — але, за даними останнього дослідження, в уявленні переважної частини молоді Черчилль — кличка собаки з реклами британської страхової агенції.

І це викликає в мене щирий сором, адже його образ настільки яскравий, що мав би бути привабливим для сучасної молоді. Він був ексцентричним, неординарним, екстравагантним, дотримувався власної «марки» в манері вбрання, а понад усе був безкомпромісним генієм.

І я хотів би кинути більше світла на ці знання тим, хто забув чи не вповні усвідомлює його геніальність. Та все ж я розумію, що з мого боку, мабуть, самовпевнено й нахабно ставити перед собою таке завдання.

Я не професійний історик, та і як політик я не гідний омивати його ноги чи навіть ноги Роя Дженкінса, який написав першокласний однотомник його біографії, і в дослідженні життя Черчилля я вклоняюся працям Мартіна Гілберта, Ендрю Робертса, Макса Гастінгса, Річарда Тоу і багатьох інших.

Чудово розумію, що про нашого героя щороку з'являються сотні нових книжок, а проте, я певен, настав час на свіжий погляд, оскільки в нас немає права знехтувати репутацією такої особистості. Із кожним днем зникають свідки подій Другої світової війни. Щодня ми губимо тих, хто ще пам'ятає його голос. Я боюся, що і пам'ять про масштаб його звершень перед обличчям неблаганного часу може бути просто втрачено.

Донині в людей зберігся туманний спогад, що перемогу в Другій світовій війні було досягнуто завдяки російській крові та американським грошам, що певною мірою, звісно ж, є правдою, та правдою є й те, що без Черчилля Гітлер майже напевне переміг би.

А маю на увазі я саме те, що успіхи нацистських сил у Європі могли стати безповоротними. І хоч зараз ми справедливо нарікаємо на неповносправність Європейського Союзу, проте забули про суще жахіття, котре, дуже ймовірно, могло стати реальністю.

Та сьогодні нам слід це пам'ятати, не забуваючи й про те, як саме прем'єр-міністр Великої Британії допомагав у формуванні того світу, у якому ми з вами живемо. Від Європи до Росії, від Африки до Близького Сходу — по всій планеті ми бачимо сліди його далекоглядного розуму.

Пам'ять про Черчилля має таке велике значення, тому що він урятував нашу цивілізацію. Важливо тут те, що лише йому це було до снаги.

Його видатна персона є яскравим спростуванням усіх тих марксистських теорій, згідно з якими лінія історії формується якимись глобальними й безликими економічними силами. Сутністю фактора Черчилля є те, що одна людина може змінити все.

За сім десятиліть його громадсько-політичної діяльності можна відстежити незліченну кількість прикладів того, як вплив його особистості змінював події й світ у цілому, і то значнішою мірою, аніж про це пам'ятають.

Він був ключовою особою в процесах, що заклали підвалини підвищення добробуту на початку ХХ століття. Сприяв отриманню британськими робітниками центрів працевлаштування, страхування у разі безробіття, перерви на чай. Винайшов танк, започаткував Королівські повітряні сили та відіграв абсолютно вирішальну роль у бойових діях Першої світової війни, які врешті-решт здобули його країні перемогу. Був незамінною фігурою в процесі заснування Ізраїльської держави (та інших країн), уже не кажучи про участь у кампанії з об'єднання Європи.

У кількох історичних подіях він був тим бобром, що своєю греблею переспрямував потік історії, але найяскравіше простежується його вплив на плин подій 1940 року.

Характер людини — це її доля, казали греки, і я з ними погоджуюсь. Якщо так воно і є, то ще цікавіше питання: а що ж формує той характер?

Чим є ті елементи, що уклалися в гіганта такого значення? У яких кузнях виковують такий гострий розум та залізну волю?

Як там у Вільяма Блейка¹? «Який ланцюг, молот який, з печі якої розум такий?» Ось запитання із запитань.

Проте спершу спробуймо дослідити, що ж такого він зробив.

¹ Вільям Блейк (1757—1827) — англійський поет-романтик.